

Олешко А. В.

Сумський національний аграрний університет

Екокритицизм як напрямок літературних досліджень

Еколітературі присвячена величезна кількість робіт, але, на жаль, в словниках ще не зафіксоване таке актуальне і широке у використанні визначення як «*еколітература*». Найчастіше цей термін потрактовують як «література про навколишнє середовище».

Згідно з думкою С. В. Гречишкіної можна виділити три основні поняття, якими оперують дослідники для позначення еколітератури: «література про навколишнє середовище» («*environmental literature*»), «екологічна література» («*ecological literature*») та «документальна література про природу» («*nature writing*»). Саме ці три терміни найчастіше використовуються науковцями для позначення екологічної літератури [2, с. 8].

Розглядаючи термін «література про навколишнє середовище» дослідники стверджують, що мова йде про твори, в яких представлені взаємовідносини людини з навколишнім середовищем. Взаємозв'язок між ними дуже тісний та будь-яка взаємодія має зворотній характер. Особливе значення надається місцю проживання людини та яке воно значення має для самої людини. Науковці не проводять чіткої межі між представленими трьома визначеннями та в деякій мірі поєднують їх, саме тому визначення «екологічна література» ототожнюється з «літературою про навколишнє середовище». Американська дослідниця Дана Філліпс (Dana Phillips) відмічає той факт, що як правило, серед екокритиків не існує чіткого розуміння, що являє собою такий вид літератури, як екологічна. Однак, вона робить висновок, що під таким визначенням, як «документальна література про природу» («*nature writing*») науковці розуміють літературу, що виражена у формі прози, розповідь в якій ведеться від першої особи, і автор намагається виразити всю повноту емоціонального сприйняття та зв'язку особи та природи «they usually have in

mind a nonfiction prose essay describing a first-person narrator's efforts to establish an intensely felt emotional connection with the natural world» [4]. Що стосується самих авторів таких творів, то Філіпс стверджує, що вони не бажають спиратися на знання наук із циклу природознавства, не звертаються до них за поясненням навколишньої дійсності, а навпаки, намагаються розкрити сутність речей за допомогою прямого контакту з природою. Вони, як правило, живуть подалі від людей, так би мовити, відлюдкуваті. Також вчені дійшли висновку, що документальна література про природу повинна бути реалістичною, ніякої фікції, вигадки вона не має в собі містити. Це повинна бути розповідь, яка ґрунтується на реальних подіях, про реальних людей, але тим не менш, автор може використовувати зображально-виражальні засоби та внести певну частину вимислу. Професор С. Словік трактує «документальну літературу про природу» («nature writing») як видове поняття стосовно родового поняття «література про навколишнє середовище» («environmental literature»). Науковець зазначає, що така література включає в себе не тільки, твори прозового жанру, а й поезію. В творах такого типу дуже детально розглядаються взаємовідносини між людиною та навколишнім середовищем. В літературі про природу або ж еколітературі Словік виділяє такі категорії як: прозова художня література про навколишнє середовище («ecofiction»), екопоезія («ecopoetry»), а також документальна література про природу («non-fiction nature writing») [5].

Щодо антропоцентричного підходу, то У. Рукерт (W. Rueckert) зазначав, що для людства є величезною помилкою антропоцентричне ставлення та сприйняття, спроби та намагання все підкорити, олюднити, вони порушують дійсну природу речей. Біоцентричний же підхід, на противагу антропоцентричному, стверджує, що будь-які дії повинні нести в собі користь для навколишнього середовища.

Американська дослідниця Ч. Глорфелті та інші науковці представили на широкий загальний можливий питання, якими можуть займатися теоретики та дослідники з питань екокритицизму, а саме: як зображується природа у сонеті?

Яку роль грає простір у фабулі роману? Як співвідносяться цінності, представлені у п'єсі, з екологічними поглядами? Як впливають метафори про землю на наше ставлення до неї? Як характеризувати опис природи як жанр? Яким чином криза навколишнього середовища відображається в сучасній літературі та в поп-культурі та як це впливає на публіку?

У Статті Л. М. Горболіс «Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі « Лісової пісні» Лесі Українки) представленні завдання екокритицизму, які виділяє дослідник Пітер Баррі (Peter Barry), а саме:

1) Перепрочитання відомих творів із екоцентричних позицій акцентування на репрезентації в них світу людини;

2) Розширення сфери застосування низки екоцентричних понять, прикладання їх до явищ, що не належать до світу природи; це такі поняття, як ріст і енергія, рівновага і дисбаланс, симбіоз і взаємозалежність, задовільне чи незадовільне використання енергії та ресурсів;

3) Апелювання до письменників, у творчості яких природа відіграє головну роль;

4) Розширення діапазону літературно-художніх практик, наголошення на літературі факту, особливо на рефлексивних творах топографічного характеру на зразок есе, подорожніх нотаток, спогадів тощо;

5) Заперечення «соціального конструктивізму» і «лінгвістичного детермінізму» провідних літературних теорій (із наголосом на соціальній і мовній сконструйованості зовнішнього світу) і обстоювання екоцентричних цінностей дослідження, колективної етичної відповідальності й поваги до інтересів світу поза нами [1, с. 6].

До цих завдань можемо додати ще вирішення таких питань, що виділяє І. М. Сухенко, а саме: у чому полягає роль природи/ локусу у екокритичних дослідженнях? Як визначається категорія локусу у аспекті дослідження проблем соціуму, гендеру та раси? У чому полягає значущість екологічно-зорієнтованого тексту? Що визначається під екологічним наративом? Які

значення передбачає поняття «природа»? якими категоріями оперують екокритичні дослідники? Чи є ці категорії термінологічними? Які національні особливості характеризують сучасні екокритичні дослідження у контексті національних культур та літератур? Як можуть принципи екологічних досліджень бути застосовані у сфері дослідження художнього твору/не-художнього тексту? Як представники сфери бізнесу, політики, культури диференціюються у підходах до рецепції відносин «людина - природа» у своїй професійній діяльності? Як взаємозв'язок історичних, філософських, психологічних, етичних, соціальних досліджень визначають подальший розвиток екокритики в цілому та у її національних варіантах? [3, с. 262]. Тож, з огляду на широкий спектр завдань перед науковцями, що працюють у галузі екокритицизму, відкривається новий горизонт у наукових дослідженнях.

Підсумовуючи все вище зазначене, можемо зробити висновок, що екокритика – це новий напрямок у літературі, який розглядає творчий доробок письменників з позицій біоцентризму, людина для екологічної критики є єдиною з природою, а не окремим об'єктом. Оскільки екокритицизм має достатній список завдань та проблем, які потребують нагального вирішення, можемо з впевненістю зазначити, що дослідження в цій галузі літературознавства є досить актуальними.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що екотекст, в широкому розумінні цього терміну, це озвучений або зафіксований на письмі твір, який в своїй ідейній основі містить авторські уявлення про існуючі або можливі зв'язки людини з навколишнім середовищем та процесами, що в ньому відбуваються. Також проаналізувавши всі представлені нами визначення екотвору, ми можемо стверджувати, що не існує єдиного визначення для цього поняття, але, тим не менш, дослідник єдині в тому розумінні, що **екотекст** – це не просто твір, текст в якому наявний опис природи, це твір, в якому представлені складні зв'язки людини з навколишнім середовищем, а часом описуються і «нелюдські» взаємовідносини. Природа виступає у екологічних творах як ключовий фактор, як основа для всього і лише життя в гармонії з нею

може принести справжнє задоволення та спокій або ж навпаки, зневажливе ставлення до біосфери може зруйнувати хиткий людський світ. Мусимо зазначити, що екологічний твір не обов'язково повинен бути у письмовій формі, він також може бути виражений піснею чи народною творчістю, міфом, переказом чи ін.. Більшість науковців схиляються до того, що екотвір представляє реальні події або можливі події, він не є фантастичним чи фіктивним, але певну частину вигадки все ж може містити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горболіс, Л. М. Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі "Лісової пісні" Лесі Українки) [Текст] / Л.М. Горболіс // Філологічні трактати. — 2011. — Т.3, №3. — С. 5-10.
2. Гречишкина С. В. к вопросу исследования современной литературы о природе: аспекты изучения эколитературы [Електронний ресурс] / С. В. Гречишкина // Вестник Томского государственного университета. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://docviewer.yandex.ua/?url=yaserp%3A%2F%2Fjournals.tsu.ru%2Fuploads%2Fimport%2F1090%2Ffiles%2F387_008.pdf&lang=ru&c=5575ddeaed75.
3. Сухенко І. М. Екокритичні орієнтири на сучасному етапі літературознавчих досліджень: проблема визначення / І. М. Сухенко // Актуальні проблеми та перспективи дослідження літератури зарубіжних країн / І. М. Сухенко. – Сімферополь: Кримський Архів, 2011. – С. 259 – 266.
4. Phillips D. The Truth of Ecology: Nature, Culture, and Literature in America / Phillips. – N. Y.: Oxford University Press, 2003. – 300 p.
5. Slovic S. A Companion to Environmental Philosophy / Slovic. – Malden: Oxford Blackwell Publishing Ltd, 2001. – 251 p.